

NIEUWSBRIEF MULTIPLUS juni 2015

Is dit de eerste keer dat u onze nieuwsbrief ontvangt? Neem dan zeker onze vorige nieuwsbrieven eerst even door. Deze zijn terug te vinden op <http://www.multiplus.be/nieuwsbrief.php>.

INFORMATIEVERSPREIDING EN –UITWISSELING

INTERESSANT: Commissie vrijstelling leerplicht

In Vlaanderen geldt de leerplicht, maar kinderen die 'in de onmogelijkheid verkeren om onderwijs te volgen' kunnen hiervan vrijgesteld worden.

Ten aanzien van deze vrijstelling van leerplicht zijn twee belangrijke elementen gewijzigd: de beoordeling van de aanvragen gebeurt nu door de (centrale) onderwijsinspectie (i.p.v. de provinciale CABO's) en met de invoering van de MFC's vervaagt het onderscheid schoolgaand/niet-schoolgaand.

In het licht van deze veranderingen, en het algemeen maatschappelijk aanvoelen dat teveel kinderen zouden worden vrijgesteld van leerplicht, liet het Departement Onderwijs en Vorming en de Vlaamse Onderwijsinspectie een wetenschappelijke commissie oprichten, onder voorzitterschap van Prof. Dr. Bea Maes (KU Leuven). De commissie kreeg de opdracht een wetenschappelijk onderbouwd en maatschappelijk verantwoord referentiekader uit te werken voor de beoordeling van de aanvragen tot vrijstelling van leerplicht. Twee doelgroepen komen hierbij sterk in beeld: de kinderen met ernstige gedragsproblemen, maar uiteraard ook de kinderen met ernstige meervoudige beperkingen (EMB). Deze commissie verrichtte reeds heel wat denkwerk, en via focusgroepen werden ook ouders en het werkveld bevraged rond deze thematiek. In het najaar zal een advies uitgebracht worden.

INTERESSANT: Actualisering Delta-advies Vlaamse Onderwijsraad

In 2006 stelde de Delta-werkgroep van de Vlaamse Onderwijsraad (Vlor) een visietekst op omtrent het recht op onderwijs voor kinderen en jongeren met EMB. Op 26 juni 2008 werd een advies afgeleverd aan de toenmalige Minister van Onderwijs, Frank Vandenbroucke. Vanuit de Vlor werd recent het initiatief genomen

om dit advies opnieuw onder de loep te nemen en te actualiseren. In september zal de geactualiseerde tekst verspreid worden, om het thema opnieuw onder de aandacht te brengen.

INTERESSANT: ThemawEEK ENABLIn+: save the date!

Van 17 tot en met 20 mei 2016 zal Multiplus meewerken aan een initiatief van Enablin+, het Europese project rond kinderen en jongeren met EMB (zie vorige nieuwsbrieven & folder: <http://www.multiplus.be/informatiedocs/ENABLIn.pdf>). Meer bepaald zetten we mee de schouders onder een themawEEK rond personen met EMB, waarin onder meer een studiedag, werkbezoeken, workshops, e.a. gepland worden, over heel Vlaanderen. Meer informatie volgt!

INTERESSANT: Basaal leven

Andreas Fröhlich schreef het boekje 'Basaal leven' waarin hij de belangrijke kenmerken van Basale Stimulatie samenvat. Het boek werd vertaald door Jan Pauwels en kan aangekocht worden bij het Vlaams Samenwerkingsverband Basale Stimulatie (VSBS). U kan 15 euro (incl. verzendingskosten) storten op de rekening BE44 0014 4988 2945 van VSBS, BIC code: GEBABEBB, met vermelding van aantal boekjes en het adres van de besteller. Eén maal per maand zal het secretariaat boekjes verzenden.

INTERESSANT: Website seksualiteit bij personen met EMB

Claudia de Nijs en Rita van Burgsteden (NL), ervaren in de ondersteuning van personen met EMB, ontwikkelden een website met allerhande informatie rond het thema van seksualiteit bij deze doelgroep, geïllustreerd met casussen, een stellingenspel... Een belangrijk thema, waarbij de site een zeer handig vertrekpunt kan zijn om hier verder rond te gaan werken! Zie: <http://seksualiteitemb.nl>.

INTERESSANT: Geur, warmte...

Marian Waanders-Westman schreef het praktijkboek 'Mijn neus als gids. Een frisse kijk op het gebruik van geur in zorg en onderwijs' (Uitgeverij Clarent, 2015, bestelling: <http://www.clarent-tc.nl/neusalsgids.html>). Ze schetst de rol van ruiken en geur, en hoe het doelgericht inzetten ervan de levenskwaliteit kan verbeteren bij, onder meer, mensen met EMB. Astrid van Zon won dan weer de Han Nakken-prijs 2014 voor haar boek 'Warmte vergt jaren groei. De effecten van warmteondersteuning bij kinderen met ernstige meervoudige beperkingen' (2014, Raphaelstichting; bestellen zie: <http://www.platformemg.nl/publicatie/warmte-vergt-jaren-groei>). Ze beschrijft erin de resultaten van het werken met warmte bij 3 kinderen met EMB, die in de voorziening Rozemarijn (NL) verblijven, alsook technieken, materialen, instrumenten en methodes die daarbij kunnen ingezet worden.

INTERESSANT: Sporen van de reiziger

Naar aanleiding van het afscheid van Prof. Dr. Carla Vlaskamp (zie vorige nieuwsbrief), verscheen bij Garant het boek 'Sporen van de reiziger. Opvoeding en ondersteuning van mensen met (zeer) ernstige verstandelijke en meervoudige beperkingen nader onderzocht' (Red. Van der Meulen, Van der Putten, Poppes & Reynders, 2014, bestellen: <http://www.maklu.be/MakluEnGarant/BookDetails.aspx?ID=9789044132229>). Het boek is in de eerste plaats een blijk van waardering voor het werk van Carla Vlaskamp. Maar het geeft ook een overzicht van de wetenschappelijke stand van zaken rondom de ondersteuning van personen met EMB.

INTERESSANT: Kennispocket ernstige verstandelijke en meervoudige beperkingen

Het tijdschrift KLIK (NL) bracht een kennispocket uit rond personen met ernstige verstandelijke en meervoudige beperkingen. U kan het themaboekje hier bestellen: <http://www.klik.org/kennispocket.html>.

INTERESSANT: Inclusief onderwijs voor kinderen met EMB

In Nederland zijn steeds meer voorbeelden te vinden van inclusieve trajecten voor kinderen met EMB in het regulier onderwijs. Hier kan u alvast inspiratie vinden: <http://www.klik.org/nieuws/iedereen-hoort-erbij.html> en <http://www.platformemg.nl/nieuws/nsgk-samen-naar-school-project>.

INTERESSANT: 'EMB Hi Sense'-app

Het doel van de 'EMB Hi Sense' app op <http://embinbeeld.nl> is het verhogen van sensitiviteit voor personen met EMB. Wie zich heeft geregistreerd, krijgt gedurende 30 dagen dagelijks 4 reflectievragen voorgelegd, waardoor je sensitiviteit en responsiviteit op termijn zou moeten verhogen. De app is bedoeld voor mensen die de doelgroep van personen met EMB ondersteunen. Ze werd ontwikkeld door Bartiméus en VU FPP EMGO, in samenwerking met Kennisplein Vilans, met financiële steun van Fonds NutsOhra.

INTERESSANT: Ik-boekje in app-vorm

Naar analogie met het communicatiepaspoort (zie eerdere nieuwsbrieven) bestaat nu ook het Ik-boekje, in app-vorm. Met deze app, geschikt voor de iPad en beschikbaar in de App Store, kan je foto's, filmpjes en geluid in een digitaal boekje vastleggen en ermee zichtbaar maken hoe het kind met EMB zich uitdrukt. Je kan er ook dagelijkse ervaringen van het kind mee delen, belangrijke informatie erin opnemen zoals medicijninfo enz. Meer informatie kan u hier vinden: <http://ikboekje.nl>.

INTERESSANT: ...en nog apps

Op <http://www.apps.yurls.net> verzamelde Susan Spekschoor (De Onderwijsspecialisten - Christoffelschool SO en eindredactrice Kleuterportaal, NL)

gratis én aan te kopen apps die interessant kunnen zijn in het onderwijs aan kinderen met een verstandelijke of meervoudige beperking. Je kan onder meer 'actie-reactie'-apps en 'snoezel'-apps selecteren. Ook op <http://www.gereedappskist.st-er.nl> zijn allerhande inspirerende apps terug te vinden.

INTERESSANT: Buzzels

Bartiméus (NL) maakte ontwerpen voor Buzzels; puzzels die voelbaar zijn voor mensen met visuele beperkingen. Je kan de ontwerpen, waarvan sommige op beginnende puzzelaars gericht zijn, gratis downloaden en via 3D-printtechnologie laten uitwerken. Voor meer informatie: <http://www.bartimeus.nl/buzzels-puzzelen-met-gevoel>.

INTERESSANT: Inventarisatie-onderzoek volwassenen met EMB in NL

Naar analogie met het inventarisatie-onderzoek van KU Leuven-Multiplus in 2007 (zie <http://www.multiplus.be/informatiedocs/eindrapport%20inventarisatie-onderzoek%20volwassen%20met%20EMB-Multiplus.pdf>), werd in Nederland recent door de RU Groningen een onderzoek gedaan naar het aantal volwassenen met EMB. Naar schatting gaat het daar om een kleine 10.000 mensen. Het rapport vindt u hier: <http://www.platformemg.nl/wp-content/uploads/2015/06/Rapport-inventarisatieonderzoek-Rijksuniversiteit-Groningen-2-2.pdf>.

INTERESSANT: Prisma online

In de nieuwsbrief van maart 2014 berichtten we over het Prisma-instrument, dat valide en betrouwbaar een indicatie geeft van de draagkracht en ondersteuningsnoden van een mantelzorgverlener voor een persoon met een beperking. Op <https://www.prisma-mantelzorg.be> vindt u nu ook online informatie over het instrument en de (verplichte) opleiding om het instrument te kunnen gebruiken en er toegang toe te krijgen.

INTERESSANT: QuickScan ondersteuningsbehoefte zorgintensieve gezinnen: deel 2

In de nieuwsbrief van oktober 2014 vermeldden we het onderzoek van het Nederlands Jeugdinstituut rond de ondersteuningsbehoefte van zorgintensieve gezinnen. Er verscheen nu ook een vervolgrapport, omtrent de plaats en behoeften van brussen. Het rapport en de aanbevelingen kan u hier terugvinden: <http://www.nji.nl/nl/QuickScan-ondersteuningsbehoefte-zorgintensieve-gezinnen-deel2-Brussenpdf.pdf>.

INTERESSANT: Kwaliteitscriteria bij diagnose en ondersteuning jonge kind

leder(in), een netwerk voor mensen met een beperking of chronische ziekte (NL), bundelde via literatuurstudie, diepte-interviews en consultatierondes met ouders en hulpverleners kwaliteitscriteria die voor ouders belangrijk zijn in de diagnose en ondersteuning van hun kind (0-4 jaar, met (vermoeden van) ontwikkelingsachterstand en/of verstandelijke beperking) door professionelen. Dit

leidde tot een brochure voor ouders (zie [http://www.vakbladvroeg.nl/userfiles/files/Brochure Goed geholpen def 12 3 2015 .pdf](http://www.vakbladvroeg.nl/userfiles/files/Brochure_Goed_geholpen_def_12_3_2015.pdf)) en handreiking voor professionals (zie [http://www.vakbladvroeg.nl/userfiles/files/Handreiking bij brochure Goed geholpe n def 12 3 2015.pdf](http://www.vakbladvroeg.nl/userfiles/files/Handreiking_bij_brochure_Goed_geholpe_n_def_12_3_2015.pdf)).

INTERESSANT: Informatie zeldzame chromosoomafwijkingen

Op de site <http://www.vgnetwerken.nl/actueel/over-grenzen-kijken-maakt-het-verschil.931.htm> vindt u toegankelijke informatie over enkele zeer zeldzame chromosoomafwijkingen. De site is een product van VGNetwerken, Erfocentrum en Unique uit Nederland.

INTERESSANT: Basisinformatie epilepsie

Op de website van het Kennisplein Gehandicaptensector (NL) vindt u een bundeling van basisinformatie rond epilepsie bij personen met een verstandelijke beperking: wat is epilepsie? hoe wordt het veroorzaakt? hoe reageer je de eerste momenten bij een aanval?... U kan het allemaal lezen op: <http://www.kennispleingehandicaptensector.nl/gehandicaptenzorg/Gehandicaptenzorg-Themaoverzicht-Epilepsie>.

INTERESSANT: Toegankelijkheid

Infopunt Toegankelijk Reizen maakt op haar website de verwijzing naar enkele interessante apps. Via http://www.westkans.be/nl/projecten/kust-zbt/accesseable?utm_source=20141021&utm_campaign=Nieuwsbrief+17&utm_medium=email kan u een app downloaden die u de weg wijst naar toegankelijke restaurants en cafés aan de kust. Op <http://toepark.be> is een app te downloaden waarmee u vlot de dichtst bij zijnde parkeerplaatsen voorbehouden voor personen met een handicap kan terugvinden.

INTERESSANT: AVIRA-project

In Edegem en Schilde lanceerden Autopia en Pegode vzw een autodeelproject met rolstoelvriendelijke auto's. Meer informatie leest u hier: <http://www.autodelen.net/avira>.

INTERESSANT: Kennisplein.be

Het Steunpunt ExpertiseNetwerken, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk en Steunpunt Jeugdhulp richtten recent een website op, <http://www.kennisplein.be>. Iedereen die betrokken is bij de ondersteuning van kwetsbare mensen, kan dankzij deze site kennis en ervaring uitwisselen en anderen ontmoeten. De site wil de vele kennis en ervaring die er bestaat bundelen en daardoor vlotter toegankelijk maken.

Spread the news... wissel via Multiplus informatie uit!

...over studiedagen, vormingen

Woonde u recent een studiedag of vorming bij over een onderwerp dat relevant is m.b.t. personen met EMB? Bezorg ons dan een verslag, een overzicht van de verkregen informatie en we plaatsen dit op onze site. Op die manier kunnen ook anderen er iets van opsteken!

...over eigen innoverende projecten

Mogelijk ontwikkelde u zelf, vanuit uw dienst, school... een bijzondere activiteit, methodiek... voor de doelgroep van mensen met EMB. Bezorg ons de nodige informatie en dan vermelden we deze op de Multiplus-website. Op die manier kan uw project inspirerend zijn voor anderen!

PRAKTIJKGERICHT ONDERZOEK

Model kwaliteitsvol onderwijs voor leerlingen met EMB

Zoals aangekondigd in onze nieuwsbrief van juli 2014, startte in september 2014 een twee jaar durend onderzoeksproject van de UCLL, waarin men een model tracht te ontwikkelen over kwaliteitsvol onderwijs voor leerlingen met EMB. Het model zou een houvast moeten bieden voor scholen om na te gaan aan welke diverse elementen aandacht moet geschonken worden om goed onderwijs voor deze doelgroep te (kunnen) realiseren. Intussen gaven 47 scholen buitengewoon onderwijs (68 respondenten) via een vragenlijstbevraging input voor dit model en vonden focusgesprekken plaats. Momenteel wordt de literatuur verder uitgepluisd. Wordt vervolgd!

Peerinteracties tussen personen met EMB

Op 9 juli verdedigt Sara Nijs, onderzoekster aan het Centrum voor Gezins- en Orthopedagogiek (KU Leuven), haar doctoraat 'Experience together. Peer interactions in persons with profound intellectual and multiple disabilities'. Ze deed exploratief onderzoek naar de interacties tussen personen met EMB onderling, de factoren waardoor deze beïnvloed worden en hoe deze onderlinge interacties kunnen verhoogd worden.

Beïnvloedende factoren objectieve en subjectieve levenskwaliteit

Annelies Vlamynck en Roxanne Van Den Bergh, studenten orthopedagogiek aan de KU Leuven, deden onderzoek naar de factoren die de objectieve en subjectieve levenskwaliteit van personen met EMB beïnvloeden. Hun eindwerk kan u nalezen op: <http://www.multiplus.be/informatiedocs/VDBergh%20Vlamynck.pdf>.

Gehechtheidsgedrag van jonge kinderen met een ernstige cognitieve ontwikkelingsvertraging

Sien Vandesande doet, in het kader van haar masterproef orthopedagogiek (KU Leuven), onderzoek naar gehechtheidsgedrag van jonge kinderen met een ernstige cognitieve ontwikkelingsvertraging. In het kader hiervan is zij op zoek naar gezinnen met een kindje tussen 1 en 6 jaar (thuiswonend, ev. dagopvang) met een ernstige cognitieve ontwikkelingsachterstand (bijkomende beperkingen zijn mogelijk) voor een éénmalig huisbezoek (max. 1 uur). Zij zal de manier waarop deze kinderen gehechtheidsgedrag uiten t.a.v. hun ouders onderzoeken. Hierover is nog weinig geweten, waardoor dit onderzoek een eerste stap kan zijn in het versterken van de gehechtheidsband van deze kinderen met hun ouders. Voor meer informatie kunt u terecht bij sien.vandesande@student.kuleuven.be.

Genieten van zintuiglijke verhalen

An Van Gompel, kleuteronderwijzeres en onderwijskundig pedagoog en op dit moment werkzaam als leerkracht in BKLO Oosterlo, schreef een eindwerk over het aanpassen van bestaande prentenboeken voor kinderen. U kan het eindwerk hier vinden: <http://www.multipius.be/informatiedocs/verhalen.pdf>.

Effect multi-sensory storytelling boeken

Annet ten Brug promoveerde op 19 januari aan de RU Groningen met haar onderzoek 'A good read? A study into the use and effects of multi-sensory storytelling; a storytelling method for persons with profound and multiple disabilities'. Ze deed onderzoek naar het effect van multi-sensory boeken. Haar proefschrift kan u hier raadplegen: [http://www.rug.nl/research/portal/publications/pub\(c21da951-f473-4f9b-aae0-7099322a48b0\).html](http://www.rug.nl/research/portal/publications/pub(c21da951-f473-4f9b-aae0-7099322a48b0).html).

Samenwerking professionelen-ouders

Aan de RU Groningen promoveerde op 9 april Suzanne Jansen, met het proefschrift 'Shared responsibility: a load off your mind. Collaboration with parents in the support of children with profound intellectual and multiple disabilities'. Ze onderzocht de samenwerking van professionelen met ouders van personen met EMB. Meer bepaald ging ze na hoe gezinsgerichte ondersteuning precies vorm krijgt bij deze doelgroep, wat van belang is in de samenwerking met ouders, welke factoren van invloed zijn op deze samenwerking en hoe ouders de samenwerking ervaren. Het proefschrift van Suzanne Jansen kan u hier raadplegen: [https://www.rug.nl/research/portal/en/publications/shared-responsibility-a-load-off-your-mind\(1caf9b78-75cf-4b40-a44c-8afdf3f17129\).html](https://www.rug.nl/research/portal/en/publications/shared-responsibility-a-load-off-your-mind(1caf9b78-75cf-4b40-a44c-8afdf3f17129).html). De geformuleerde aanbevelingen om de wederzijdse afstemming en samenwerking met ouders te verbeteren, zijn hier samengevat: <http://www.rug.nl/gmw/organization/actual/promotions-inaugural-lectures/phd-defences?hfid=101045>.

VORMING EN ADVIES

Agenda

SEPTEMBER 2015

8/09/15 (e.v.): EMB leergang voor gedragswetenschappers. Georganiseerd door GITP, in Amersfoort (NL). Meer informatie: http://www.platformemg.nl/agendapunten/emb-leergang-voor-gedragswetenschappers/?instance_id=947.

9/09/15 - 11/09/15: Integrating different approaches in the neurodevelopmental perspective. Georganiseerd door EAMHID (European Association for Mental Health in Intellectual Disability), in Milaan (IT). Meer informatie: <http://www.mhid.org>.

15/09/15: Een bad vol emoties. Georganiseerd door VONX. Meer informatie: http://www.vonx.be/cursussen/vonx-profs/een-bad-vol-emoties?utm_source=VONX+Profs%2A&utm_campaign=9b2972be10-Profes+September5+28+2015&utm_medium=email&utm_term=0_d34a869dda-9b2972be10-201409537.

17/09/15: Bim-basiscursus (Beleving in Muziek). Georganiseerd door Patrick Meuldijk, in Bergen op Zoom (NL). Meer informatie: <http://www.bim-werkwijze.info>.

18/09/15, 2/10/15, 16/10/15: Basiscursus verstandelijke beperking en probleemgedrag. Georganiseerd door VONX. Meer informatie: <http://www.vonx.be/cursussen/vonx-profs/basiscursus-verstandelijke-beperking-en-probleemgedrag>.

23/09/15-25/09/15: 7th International Roundtable Meeting. Georganiseerd door IASSID-SIRG-PIMD (Special Interest Research Group on Persons with Profound Intellectual and Multiple Disabilities), in Västerås (Zweden). Meer informatie: http://www.mdh.se/forskning/inriktningar/utbildningsvetenskap-och-matematik/buss/2.4087?l=en_UK.

24/09/15: Houdingsaspecten in de zorg voor EVMB. Georganiseerd door De Geeter & Munsterman, in Zwolle (NL). Meer informatie: <http://degeeterenmunsterman.nl/agenda/100-houdingsaspecten-in-de-zorg-voor-evmb>.

25/09/15: Massagetechnieken voor mensen met een beperking. Georganiseerd door Nicole Van Beek. Meer informatie: <http://massagevooriedereen.be/aanbod/workshops/massagetechnieken-voor-mensen-met-een-beperking>.

26/09/15: Vlaams Congres voor Pediatrische Psychologie. (On)bezorgd kind zijn. Zorgen voor chronische kinderen in (en buiten) het ziekenhuis. Georganiseerd door UZ Leuven. Meer informatie: <http://ppw.kuleuven.be/home/Facagenda/uitnodiging-vlaams-congres-voor-pediatrische.pdf>.

29/09/15: Slik- en verslikproblematiek en mondhygiëne. Georganiseerd door VZW Stijn. Meer informatie: http://www.stijn.be/paginas/vorming/STI_STI0006.pdf.

OKTOBER 2015

1/10/15: De draad tussen ouders en kind. Georganiseerd door VONX. Meer informatie: <http://www.vonx.be/cursussen/vonx-profs/de-draad-tussen-ouder-en-kind>.

6/10/15: Mijn neus als gids. Bewust gebruik van geurondersteuning in zorg en onderwijs. Georganiseerd door Marian Waanders, in Elst (NL). Meer informatie: http://www.platformemg.nl/agendapunten/nieuw-1-daagse-training-mijn-neus-als-gids-bewust-gebruik-van-geurondersteuning-in-zorg-en-onderwijs/?utm_source=Platform+EMG&utm_campaign=e843ea9df8-Nieuwsbrief+Platform+EMG+juni+2015&utm_medium=email&utm_term=0_5a5fa550be-e843ea9df8-115117825.

6/10/15: De draad tussen cliënt en begeleider en creatieve workshop. Georganiseerd door Pasform. Meer informatie:

<http://www.pasform.be/kalender/vormingen-voor-professionelen/draad-tussen-client-begeleider-creatieve-workshop/1CCCK>.

6/10/15 & 13/10/15: Sensorische informatieverwerkingsproblematiek bij cliënten met ernstige meervoudige beperkingen. Georganiseerd door Cello (NL). Meer informatie: <http://www.opleidingscentrumcello.nl/aanbod/bij-en-nascholing-beroepskrachten/195:sensorische-informatieverwerkingsproblematiek-bij-clienten-met-een-ernstig-meervoudige-beperking-emb/464.html>.

7/10/15: De draad tussen ouder en kind en creatieve workshop. Georganiseerd door Pasform. Meer informatie: <http://www.pasform.be/kalender/vormingen-voor-professionelen/draad-tussen-ouder-kind-creatieve-workshop/BCCCK>.

8/10/15: Bim-basiscursus (Beleving in Muziek). Georganiseerd door Patrick Meuldijk, in Assen (NL). Meer informatie: <http://www.bim-werkwijze.info>.

8/10/15 & 22/10/15: SENSEO basisprogramma. Georganiseerd door SEN vzw. Meer informatie: <http://www.kennispleinkalender.be/sen4>.

10/10/15: De draad tussen cliënt en begeleider en creatieve workshop. Georganiseerd door Pasform. Meer informatie: <http://www.pasform.be/kalender/vormingen-voor-professionelen/draad-tussen-client-begeleider-creatieve-workshop/1CCCK>.

10/10/15: De draad tussen ouder en kind en creatieve workshop. Georganiseerd door Pasform. Meer informatie: <http://www.pasform.be/kalender/vormingen-voor-professionelen/draad-tussen-ouder-kind-creatieve-workshop/BCCCK>.

10/10/15: Neuromusculaire patiënten: de respiratoire behandeling in de praktijk. Georganiseerd door FaBeR, KU Leuven. Meer informatie: <https://faber.kuleuven.be/nl/ec/portaal/pv/kalender/neuromusculairepatient2015>.

12/10/15: Tiltechnieken. Georganiseerd door VZW Stijn. Meer informatie: http://www.stijn.be/paginas/vorming/STI_STI0003.pdf.

16/10/15: Relatie ouders-leefgroep. Georganiseerd door VZW Stijn. Meer informatie: http://www.stijn.be/paginas/vorming/STI_STI0148.pdf.

20/10/15: Driehoekskunde. Georganiseerd door VONX. Meer informatie: <http://www.vonx.be/cursussen/vonx-profs/driehoekskunde>.

27/10/15: De draad tussen cliënt en begeleider en creatieve workshop. Georganiseerd door Pasform. Meer informatie: <http://www.pasform.be/kalender/vormingen-voor-professionelen/draad-tussen-client-begeleider-creatieve-workshop/1CCCK>.

28/10/15: De draad tussen ouder en kind en creatieve workshop. Georganiseerd door Pasform. Meer informatie: <http://www.pasform.be/kalender/vormingen-voor-professionelen/draad-tussen-ouder-kind-creatieve-workshop/BCCCK>.

29/10/15: Het emotioneel sociaal netwerk. Georganiseerd door VONX. Meer informatie: <http://www.vonx.be/cursussen/vonx-profs/het-emotioneel-sociaal-netwerk>.

29/01/15 & 30/10/15: Inclusive practices for young children with multiple and severe disabilities: Challenges for families and professionals in ECI? Georganiseerd door EURLY AID, in Parijs (FR). Meer informatie: <http://www.eurlyaid.eu/index.php?menupos=1>.

30/10/15 & 20/11/15: Emotionele ontwikkeling in de praktijk. Georganiseerd door VONX. Meer informatie: <http://www.vonx.be/cursussen/vonx-profs/emotionele-ontwikkeling-in-de-praktijk>.

31/10/15: De draad tussen cliënt en begeleider en creatieve workshop. Georganiseerd door Pasform. Meer informatie: <http://www.pasform.be/kalender/vormingen-voor-professionelen/draad-tussen-client-begeleider-creatieve-workshop/1CCCK>.

31/10/15: De draad tussen ouder en kind en creatieve workshop. Georganiseerd door Pasform. Meer informatie: <http://www.pasform.be/kalender/vormingen-voor-professionelen/draad-tussen-ouder-kind-creatieve-workshop/BCCCK>.

NOVEMBER 2015

12/11/15: Slik- en verslikproblematiek en mondhygiëne. Georganiseerd door VZW Stijn. Meer informatie: http://www.stijn.be/paginas/vorming/STI_STI0006.pdf.

14/11/15: Neuromusculaire patiënten: de respiratoire behandeling in de praktijk. Georganiseerd door FaBeR, KU Leuven. Meer informatie: <https://faber.kuleuven.be/nl/ec/portaal/pv/kalender/neuromusculairepatient2015>.

16/11/15: I like to move it, move it! De Kracht van eenvoud: beweging voor personen met EMB. Georganiseerd door VZW Stijn. Meer informatie: http://www.stijn.be/paginas/vorming/STI_STI0188.pdf.

17/11/15: De draad tussen cliënt en begeleider en creatieve workshop. Georganiseerd door Pasform. Meer informatie: <http://www.pasform.be/kalender/vormingen-voor-professionelen/draad-tussen-client-begeleider-creatieve-workshop/1CCCK>.

17/11/15 & 24/11/15: Slikproblemen. Georganiseerd door VONX. Meer informatie: <http://www.vonx.be/cursussen/vonx-profs/slikproblemen>.

18/11/15: De draad tussen ouder en kind en creatieve workshop. Georganiseerd door Pasform. Meer informatie: <http://www.pasform.be/kalender/vormingen-voor-professionelen/draad-tussen-ouder-kind-creatieve-workshop/BCCCK>.

21/11/15: De draad tussen cliënt en begeleider en creatieve workshop. Georganiseerd door Pasform. Meer informatie: <http://www.pasform.be/kalender/vormingen-voor-professionelen/draad-tussen-client-begeleider-creatieve-workshop/1CCCK>.

21/11/15: De draad tussen ouder en kind en creatieve workshop. Georganiseerd door Pasform. Meer informatie: <http://www.pasform.be/kalender/vormingen-voor-professionelen/draad-tussen-ouder-kind-creatieve-workshop/BCCCK>.

23/11/15: Landelijke dag EMB voor gedragsdeskundigen en onderzoekers. Georganiseerd door Platform EMG, in NL. Meer informatie: http://www.platformemg.nl/nieuws/landelijke-dag-emb-voor-gedragsdeskundigen-en-onderzoekers-2015/?utm_source=Platform+EMG&utm_campaign=e843ea9df8-Nieuwsbrief+Platform+EMG+juni+2015&utm_medium=email&utm_term=0_5a5fa550be-e843ea9df8-115117825.

26/11/15: Kennis van motorische handicap. Georganiseerd door VZW Stijn. Meer informatie: http://www.stijn.be/paginas/vorming/STI_STI0019.pdf.

26/11/15 & 17/12/15: Zelfzorg voor zorgverstrekkers. Georganiseerd door VONX. Meer informatie: <http://www.vonx.be/cursussen/vonx-profs/zelfzorg-voor-zorgverstrekkers>.

28/11/15: Neuromusculaire patiënten: de respiratoire behandeling in de praktijk. Georganiseerd door FaBeR, KU Leuven. Meer informatie: <https://faber.kuleuven.be/nl/ec/portaal/pv/kalender/neuromusculairepatient2015>.

CONTACT

Anneleen Penne
Multiplus.buo@vsko.be
info@multiplus.be
Leopold Vanderkelenstraat 32 bus 3765
3000 Leuven
016/32.59.04
www.multiplus.be